

Zaman gazetesi

7 Mayıs 2013

Herkül Millas

Öğrenmek bir “alışkanlık edinmektir”. En azından davranış psikolojisine göre bu böyledir.

Bir davranışın alışkanlık haline gelmesi ise o davranışın ödüllendirilmesine bağlıdır. Türkiye’de barış, genel olarak pek “ödüllendirilmemiştir”. Bu kısmen tarihin tesadüflerinden böyledir. Savaşlar kaçınılmaz olmuştur ve çok daha önemlisi, savaşların sonucunda düze çıkılmıştır. Osmanlı Devleti’nin “ihtişamı” başarılı savaşların sonucunda oluşmuştur. Çağdaş milli devletin kuruluşu da savaş alanındaki başarıları sayesinde olmuştur. Olaya davranış psikolojisi

açısından bakılırsa bariş değil savaşlar ödüllendirici olmuştur.

Türkiye'de toplum içinde prestijli ve yaygın olan militarizm “alışkanlığı” (yani askere güven, saygı, hayranlık ve gerekli görme özelliği) kısmen de olsa bu (başarılı ve ödüllendirilmiş) geçmişle açıklanabilir. Tabii militarizm beraberinde başka özellikler de taşır: disiplini, birlik içinde davranmayı bilmeyi ve direktiflere ve emirlere onları pek sorgulamadan uymayı da. “Yurtta sulh dünyada sulh” gibi sözler davranış psikolojisine göre kararlaştırıcı değildir çünkü davranışlar ve olaylar, alışkanlıklar oluşturma açısından, “sözlerden” daha etkilidir. Savaş, mücadele ve güç kullanımı “öğrenilince” davranışların değerlendirilmesi de bu öğretiye göre olur. Örneğin askerî alanda başarı, fetih ve fizikî kuvvet, yumruğu masaya vurmak “yetenek” olarak görülmeye başlanır. Barişı sağlamak için yapılacak uzlaşmalar, verilen ödünler, önceden dile getirilen hedeflerden geri adım atmalar idealden uzaklaşma olarak algılanır, yiğitlik sayılmaz, ayıp bile sayılır. Yirmi yıl kadar önceydi, İzmir'de bir konferansta bunlara benzer şeyler söylerken, dinleyiciler arasında bulunan yaşlıca bir sosyalist dostum sözümü kesip yüksek sesle ve heyecanlı bir biçimde, hemen arkamda asılı duran Mustafa Kemal'in resmini göstererek, “O hiçbir ödün vermedi!” diye müdahalede bulundu. Ben şaşkın, ancak “ülkeyi işgal edene ödün vermek başkadır, birlikte yaşamak istediğine ödün vermek başkadır” diye bir şeyler geveleyebildim.

“Bariş sürecinin” sonuçlarını öngörmek kolay değil. Ama bu sürecin bariş kültürünü ve “alışkanlığını” oluşturmak için iyi bir fırsat olduğunu söyleyebiliriz. Silah patlatmak yerine konuşmayı önermek, öldürmek yerine bir müzakere masasının etrafına kurulmak kuşkusuz çok önemli tarihi bir adımdır. Bugün Türkiye, kanlı bir yarayı kapamaya çalışırken bu “kültür devrimini” de başlatabilir. Bu, karşı tarafı ikna ederek değil, ortak bir zemin sağlayarak değil, en başta kendimizin çok eskilerden miras edindiğimiz bir öğretiyi (“alışkanlığı”) aşarak da sağlanacak, sağlanacaksa. O zaman ödün vermek ve uzlaşmak ayıp sayılmayacak. Gelişmelere bu açıdan baktığımızda “düşman” içimizdedir, her birimizin içindedir diyebiliriz. Uzlaşmayan biziz, her birimiz. Ve bu, savaşa ve savaş alanındaki ödüllenenlere endekslenmiş bir kültürden beslenmektedir. Bir düşünür 160 yıl önce şunu yazmıştı: “İnsanlar kendi tarihlerini oluştururlar, ama bunu istedikleri gibi de yapamazlar, bunu önceden var olmuş ve kendilerine geçmişten miras kalmış şartlarda gerçekteştirirler. Yok olmuş kuşakların gelenekleri bir kâbus gibi baskındır canlılarda.” 1 Mayıs'ta Taksim kutlamalarının “savaşı” bu kâbuslu geleneğin “güzel” bir örneğidir. Taraflar ödün vermemişler; ve korkarım, en sonunda, er meydanından kaçmadıkları için, her iki taraf da kendilerini “kazanmış” hissettiler!

Bariş ve bariş kültürü

Bariş süreci siyasi bir rahatlamayı ve toplumsal huzuru sağlayacaktır. Ama başarılı olursa

bunun dışında başka olumlu gelişmelerin önünü de açabilir. Militarist, güce dayanan, kuvveti en temel değer gören, savaş alanında karşı tarafı dize getirmeyi kıvanç kaynağı olarak algılayan ahlaki anlayışı da değiştirebilir. Gücü erdem ve üstünlük olarak sunan öğretiyeye son verebilir. Veya en azından bu “üstünüz çünkü güçlüyüz” söylem ve inancı bir nebze olsun azalır. Çünkü uzlaşmazlıkların ve dolayısıyla kavgaların ve savaşların temel kaynağı hep bu “kabadayı gururu”dur. Buna bir tür romantizm de denebilir. Bu gurur yüzünden romantik kimselerin düellolarda bile bile öldüklerini çok gördük. Milliyetçilik akımı ile romantik akım eşzamanlıdır ve bu ikisi akrabadır. Maceralara koşmak (Lord Byron gibi), gurur adına ölmek (ve tabii öldürmek, Puşkin ve Lermontov gibi), ödün vermemek (militan milliyetçiler gibi) aynı ahlaki anlayışın sonuçlarıdır. “Barış” lafı bu yüzden iki anlama gelebilir: a) silahların susması, b) silahların ve gücün artık erdem olarak görülmemesi. Uzun süreli barış ancak ikincisi sağlanınca elde edilir. Bu ise, önce sorunun anlaşılmasını, romantizmin ve milliyetçi heyecanın aşılmasını gerektirir. Bu ise bize miras olarak kalan “geleneklerden” kurtulmakla olur. Yani hiç de kolay değil.

Ama bu yolun açılmasını istiyorsak –ki romantikler hiç istemezler– teknik açıdan kolay olan bir değişiklikle başlanabilir: Okul kitaplarından şiddetin övülmesi çıkartılabilir. Baştan sona gücü öven ve silahla yenmeyi erdem diye sunan eğitimden söz ediyorum. Ancak bu “teknik ve kolay” önerinin hayata geçirilmesinin ne kadar zor olduğunu herkes görebilir. Çünkü olay bir köklü mirasla, bir özel ahlak ve erdem anlayışıyla ve bir kimlikle ilişkilidir. “Kâbus” derken bu zorluklar kastediliyor. Zorluk da bu barış sürecini sürdürenlerin bu “incelikleri” bilip bilmediklerinin pek belirgin olmamasındadır.

Benim umudum, bu barış sürecinde “ödüllendirilmelerin” çok olmasıdır. Şimdilik ölümün değil yaşamın öne çıkarılmış olması çok önemli bir “ödüldür”. Ancak romantikler ve milliyetçilerin yaşamı en yüce değer saymadıklarını da aklımdan çıkaramıyorum. Lermontov'lar bile bile, göre göre hep ölümü seçmişlerdir.

h.millas@zaman.com.tr